

РЕЗЮМЕ. Мақолада бугунги куннинг инсоният олдидаги долзарб глобал муаммоларидан бири ҳисобланган ёшлар тарбиясига тасир қилувчи бузғунчи ва таъжовузор ғоялар ва бегона ғояларнинг мамлакатга кириб келиши, фуқаролар ўртасида тарқалиши салбий оқибатларни келтириб чиқариш омиллари ва тасирлари ҳақида сўз боради. Шунингдек, бир қанча олим ва адибларнинг фикрларига асосланиб бази хулосаларга келинган ва кенг талқин қилинган.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится о факторах и последствиях деструктивных и агрессивных идей и чужеродных идей, влияющих на воспитание молодежи, которые считаются одной из актуальных глобальных проблем, стоящих сегодня перед человечеством, и распространения чужеродных идей в стране, вызывающих негативные последствия. Также на основе мнений ряда ученых и писателей были сделаны и широко интерпретированы некоторые выводы.

SUMMARY. The article talks about the factors and effects of destructive and aggressive ideas and foreign ideas that affect the education of youth, which are considered one of the urgent global problems facing humanity today, and the spread of foreign ideas into the country, causing negative consequences. Also, based on the opinions of several scientists and writers, some conclusions were drawn and widely interpreted.

МАЛАЙЗИЯ ДАВЛАТИДА ИЖТИМОЙ-МАЪНАВИЙ МУҲИТ ҲОЛАТИ

М.Кахарова – *фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори*

Ижтимоий-маънавий тадқиқотлар институти

Таянч сўзлар: глобаллашув, инкироз, мафкура, маънавият, ғоя, давлат, оила, кексалар, рамзлар, миллий минталик, халқ, тафаккур, япон руҳи, этник гуруҳ, таҳдид.

Ключевые слова: глобализация, кризис, идеология, духовность, идея, государство, семья, старики, символы, национальный менталитет, народ, мышление, японский дух, этнос, угроза.

Key words: globalization, crisis, ideology, spirituality, idea, state, family, elderly, symbols, national mentality, people, thinking, Japanese spirit, ethnic group, threat.

Ҳозирги глобаллашиб бораётган дунёда инсоният жамоаларининг табақаланиши чуқурлашиб, ички ҳаёт ва халқаро майдонда ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-маънавий қарама-қаршиликлар кескинлашмоқда. Цивилизация инкирози шароитида жамиятнинг мафкуравий кайфияти ўзининг янги тарихий босқичига ўтмоқда. Сиёсий ва ижтимоий тизим кўз ўнгимизда ўзгармоқда. Ижтимоий тараққиётнинг ноаниқлик, стихияли ва бекарорлик омили муттасил ортиб бормоқда. Бир томондан, умуминсоний ҳаёт тамойиллари, иккинчи томондан, миллий, диний, ижтимоий, технологик манфаатлар тўқнашуви билан бирга жамиятнинг янги параметрларини, ҳатто глобал микёсда ҳам изланиш айниқса кескинлашмоқда. Бу каби ҳолатларни бир қатор давлатларда кўришимиз мумкин. Масалан, Малайзия давлати. Унинг аҳолиси бугунги кунда 33 641 920га етгани ушбу давлатнинг расмий манбаларида берилди ва 60 дан ортқ турли этник гуруҳларни ўз ичига олади. Жумладан, малайзияликлар (62,4%), хитойлар (24,6%), ҳиндлар (7,1%), аборигенлар (5,9%). Ушбу ҳолат истикомат қилувчи мамлакат аҳолисининг бирдамлигини таъминлашда тўсиқдир. Бундан ташқари, молиявий оқимларнинг нотекис тақсимланиши ва маҳаллий малайзияликларнинг имтиёзли ҳолати миллатлараро қарама-қаршилик учун замин яратади.

Малайзиядаги давлат қурилиши жараёни уларнинг умумий мафкурасини бирлаштириш орқали аҳоли ўртасида ватанпарварлик ва ҳамжиҳатлик руҳини ривожлантиришга асосланади. Мустақилликка эришгунга қадар “Негара-Сита Мелау” тушунчаси “Мелаю-Рая” шиори билан ишлаб чиқилган бўлиб, унда Малая ва Индонезиядан келган миллатчиларнинг бирлашиши кўзда тутилган эди. Бироқ, маданият, дин, тил, урф-одатлар ва аҳоли фаровонлиги масалаларида тафовут ушбу концепцияни амалга оширишга тўсиқлик қилди.

1970 йилда Малайзиянинг умумий аҳолининг 56 фоизини ташкил этувчи этник аҳолисига миллий бойлиқнинг атиги 2,4 фоизи тўғри келар эди. “Янги иқтисодий сиёсат” ушбу кўрсаткични 1991 йилда 30% га, малайзиялик бўлмаганлар (хитойлар ва ҳиндлар) улушини 34,3% дан 40% гача етказиш ва чет элликлар улушини 63,3% дан 30% гача камайтиришни назарда тутганди. Ушбу лойиҳалар Малайзиянинг ўрта муддатли истиқбол режаларига киритилган эди. Хусусийлаштириш дастури кенг микёсда Япония ва Жанубий Корея тажрибаси асосида амалга оширилди. Асосий мақсад нафақат давлат мулки самардорлигини ошириш, балки корхоналарни ўз қўлларига топшириш орқали этник малайзияликларнинг салоҳиятини кучайтириш эди.

Жамиятдаги вазиятни барқарорлаштириш ва миллатлараро ўзаро муносабатларни нормаллаштириш учун 1970 йилга келиб миллий мафкура – “Рукунегара” (давлат асослари) ишлаб чиқилди, бу миллий мақсадларнинг жамоа мақсадларидан устунлигини таъкидлади. Ушбу мафкуранинг асосий қоидалари ягона Малайзия миллатини тарбиялаш ва қашшоқликни йўқ қилиш ва барча миллий жамоалар вакиллариининг иқтисодий аҳолини тенглаштиришга қаратилган Янги Иқтисодий Сиёсат (ЕП) эди.

Шу билан бирга, давлатнинг этник таркибида катта хилма-хиллик мавжудлиги мамлакат раҳбарларини аҳолини давлат қурилиши ва мамлакатни ривожлантириш учун бирлаштиришни кўзлаган “Ягона Малайзия” мафкурасини ишлаб чиқишга мажбур қилди. Шунинг учун ҳар бир фуқаро аҳолининг ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва ижтимоий-маданий ҳаётини бирлаштиришга қаратилган ягона миллат тушунчасини қабул қилиши керак. Шу билан Малайзия раҳбарияти миллатидан қатъи назар, ўз фуқароларининг мамлакатга содиқлигига эришишга ҳаракат қилмоқда эди.

Миллий ўзига хосликнинг кейинги босқичи Малайзия тажрибасига зид бўлган мафкурани ўзлаштиришни англатувчи малай маданиятини қўллаб-қувватлаш орқали кўп миллатли аҳолининг маданий ва миллий ўзига хослигини бирлаштириш эди. Бироқ, ҳукумат турли қарашлар ва мафкуралар орқали жамиятни бирлаштиришга уринаётганига қарамай, Малайзияда ҳозирги вақтда турли этник гуруҳлар орасида этноцентризм кенг тарқалган.

Ҳозирги босқичда Малайзиянинг аввалги Бош вазири томонидан ишлаб чиқилган Ислоҳ Хадҳарий (ислом цивилизацияси) концепцияси мамлакат мафкуравий ҳаётида муҳим ҳодисага айланди. Концепция ўнта тамойилни ўз ичига олади: ишониш. ягона Оллоҳ, адолатли ва ишончли ҳукумат, эркин ва мустақил халқ, илмга фаол интилиш ва уни такомиллаштириш, мувозанатли ва инклюзив иқтисодий ривожланиш, юқори ҳаёт сифати, озчилик ва аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, маданий ва маънавий бирлик, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва асраш табиий ресурслар, мудофаа қобилияти [3].

Шубҳасиз, концепция асосидаги тамойиллар Малайзия ва бутун мусулмон дунёси сўнгги ўн йилликларда дуч келган асосий сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг мафкуравий акси бўлди. Концепциянинг асосий қоидаларида ислом дини экстремизм ва зўравонлик билан боғланмаган дин эканлиги, терроризм эса цивилизациявий ёки диний эмас, балки сиёсий ҳодиса эканлиги таъкидланган. Шу

билан бирга, таъкидланишича, Малайзия жамиятининг кўплаб муаммоларини ўзига хос анъана ва маданий хусусиятлардан воз кечмаган ҳолда самарали бошқарув тизимини яратиш орқали ҳал қилиш мумкин.

Ислом дини мамлакатда давлатни ташкил этувчи доимий дин бўлиб, унга Малайзиянинг 70 фоиз туб аҳолиси эътиқод қилади. Шундай қилиб, ушбу динни химоя қилиш ва тарғиб қилиш давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида белгиланган. Мазкур вазиятда мамлакатда исломий сиёсий ва Исломнинг турли хил оқимлари эркин фаолият кўрсатмоқда, бу эса Малайзия аҳолиси орасида тарқокликка олиб келди. Масалан, Малайзия Исломий партияси, Бирлашган Малайзия миллий ташкилотининг (БММТ) собиқ ҳукмрон партияси аъзоларини ғайридинлар (кофирлар) деб эълон қилиб фатво чиқарди. Шунингдек, БММТ ҳукуматига қарши чиққанлар шахидлик мақомига кўтарилиши, партия аъзоларининг никоҳлари ҳақиқий эмаслиги, шунингдек, улар сўйган гўштнинг ҳалол эмаслиги ҳақида баёнотлар бериш ҳоллари учрамоқда.

Террористик ва экстремистик ташкилотлар, Малайзиядан ёлланганларни ўз сафларига жалб қилиш учун, шахсга тизимли ва босқичма-босқич психологик ишлов беришни амалга оширмоқдалар. Шундай қилиб, турли хил вайрон қилувчи диний гуруҳлар, ваҳхобийлик ва салафизмнинг аралашган илоҳиётига асосланади. Бунинг сабаби келтирилган оқимлар таълимнинг мослашувчанлиги, зўравонликни қўллаш гўё ғайридинларга қарши кураш (жиход) ва Исломни ангиликлардан (бидъат) тозалаш билан оқланади.

Шунингдек, Малайзиянинг 2021-2025 йилларга мўлжалланган “Ўн иккинчи режаси” ўзгаришларга қаратилган. Ўн иккинчи режа олдинги режалар асосида қурилган бўлса-да, Келуарга Малайзия руҳини рўёбга чиқариш учун туб ислохотларни амалга оширади. Бу эса фаровон, инклюзив ва барқарор Малайзия томон ривожланиш траекториясини чинакамига ўзгартиради. Турли инқилобий ва радикал ташаббуслар амалга оширилади. Булар камбағалларга ёрдам бериш ва аҳолининг турмуш даражасини яхшилаш дастурларини ўз ичига олади. Уй хўжаликлари даромадлари ўнлик гуруҳининг (Б1) энг қуёи 10% қисмидаги ўта камбағалларга алоҳида эътибор қаратилади. Ўн иккинчи режа жинси, этник келиб чиқиши, ижтимоий-иқтисодий ҳолати ва жойлашувидан қатъи назар, барча малайзияликларнинг оғир аҳволини кўриб чиқади.

Малайзиянинг кейинги 10 йилдаги ривожланиш йўли мамлакатни бирлашган, фаровон ва обрўли давлатга айлантиришга қаратилган Wawasan Kemakmuran Bersama 2030 (WKB 2030) томонидан белгиланади. Малайзия иқтисодиёти 1971 ва 2015 йиллар оралиғида йилига 6,2% юқори ўсиш суръатини қайд этди. 2016 йилдан 2020 йилгача ўсиш йилига 2,7% гача секинлашган бўлса-да, Малайзия ривожланаётган бозор ва ривожланаётган мамлакатларга қараганда яхшироқ ўсишда давом этди. Нисбатан юқори иқтисодий ўсиш рақиятлар фаровонлигининг яхшиланишига ва даромадлар тенгсизлигининг камайишига олиб келди.

Янги минг йиллик глобаллашув, либераллашув ва ахборот-коммуникация технологияларининг тез тарқалиши нуктаи назаридан муаммоларни келтириб чиқарди. 2001-2010 йиллардаги Миллий қараш сиёсати (НВП) НВПнинг давомчиси сифатида ишлаб чиқилган бўлиб, у қатор янги жиҳатларни, жумладан Малайзияни билимга асосланган иқтисодиётга айлантиришни ўз ичига олган. Vision 2020 Малайзияни юқори даромадли ривожланган мамлакатга ҳар томонлама айлантириш бўйича миллий йўл харитаси бўлган ва у 2011-2020 йилларга мўлжалланган Миллий Трансформация сиёсати (НТП) томонидан қўллаб-қувватланди. НТП бошқарув, иқтисод ва сиёсат каби муайян соҳаларни

такомиллаштиришга қаратилган бир қатор трансформация дастурларини жорий қилди [2].

Малайзияда мафкуравий иммунитет ва ижтимоий ҳамжиҳатликни шакллантириш жараёнида оммавий ахборот воситаларида тарғибот-ташвиқот ишлари, диний мавзуларда Интернет сегментини қаттиқ назорат қилиш, аҳоли билан тизимли профилактика ишлари “бегона” мафкуранинг тарқалишининг олдини олишда ҳал қилувчи рол ўйнайди. Диний вакилларда ғайритабиий мафкураларга қарши кураш услубларининг мавжудлиги муҳим ўрин эгаллайди. Экстремистик мафкурага эга бўлган ва исломнинг бузғунчи оқимлари кенг тарқалган давлатлардан қайтганлар билан профилактик ишларни олиб бориш учун Малайзияда “ал-Васатия” (диндаги мўътадиллик) марказларини яратиш амалиёти мавжуд. Ушбу мафкурага қарши яна бир самарали восита маҳаллий аҳоли орасида катта обрўга эга бўлган ислом умматини “ислом илоҳиёшуноси”ни шакллантиришдир.

Малайзиядаги жамиятнинг хилма-хиллиги ва маданиятнинг хилма-хиллиги мамлакатда яшовчи турли этник гуруҳларнинг урф-одатлари ва анъаналарини намоён қилди. Ярим орол ҳудуди аҳолисининг асосий қисмини малай, хитой ва ҳинд жамоалари ташкил этади. Саравак ва Сабаҳда сон жиҳатдан Ибанлар, Меланаулар, Кадаханлар ва бошқа даяклар устунлик қилади; Катта Хитой диаспораси мавжуд. Саравакда катта малай аҳолиси бор. Асрлар давомида Малайзия Ҳиндистон, Жава ва Суматрадан келган илк буддист ва ҳинду тсивилизатсиясининг таъсири остида бўлган. Ислом бу ерга ҳинд ва араб савдогарлари билан бирга кириб келди, кейинчалик португаллар, голландлар ва инглизлар орқали Европа маданияти шаклланади.

Малайзияларни ҳар доим тили, ислом дини, султонга садоқат ва умумий маданий қадриятлар бирлаштириб келган. Бироқ, нисбатан яқинда пайдо бўлган ижтимоий қарама-қаршиликлар тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. 1971 йилдан бошлаб жамиятни қайта қуриш мақсадида янги иқтисодий сиёсат олиб борила бошланди. 1970 йилда умумий аҳолининг 59% ни ташкил этган малайлар капиталнинг 1,5% дан камроғига эгаллик қилган, уларнинг катта қисми хорижликлар ва хитой жамияти ихтиёрида эди. Малайзиялар, хитойлар ва ҳиндлар ўзларининг касблари бўйича осонгина таниб олинади. Малайзиялар деҳқонлар ёки давлат хизматчилари, хитойлар тадбиркорлар ёки фрилансерлар, ҳиндлар эса плантацияларда ёлланган ишчилар эди.

Малайзия Буюк Британиядан фақат XX асрнинг ўрталарида мустақилликка эришганини ҳисобга олсак, бу ерда яшовчиларнинг аксарияти инглиз тилини яхши билишади ва баъзи Ғарб анъаналари ҳатто илдиз отишига муваффақ бўлди. Барча сўров ва истакларингизни инглиз тилида баён қилиш мумкин, сизни тушунишади ва муаммоларингизни ҳал қилишда ёрдам беришади.

Малайзиядаги доимий хитойларнинг 80% дан ортиғи шу мамлакатда туғилган бўлса-да, улар доимо ота-боболаридан мерос бўлиб қолган ўз тиллари ва касбларини сақлаб қолишади. Хитойликлар ўртасида яқинда пайдо бўлган фарқлар, биринчи навбатда, таълим ва Ғарб маданияти билан танишиш даражаси билан белгиланади. Малайзия хитойлари буддизм, даоизм ёки насронийликка содиқ қолишади.

Малайзия ҳиндуларининг аксарияти ҳиндулар бўлиб, асосан жанубий Ҳиндистондан бўлиб, тамил тилида гаплашади. Шунингдек, кўплаб шифокорлар ва ҳуқуқшунослар бўлган ҳиндулар иқтисодий ҳаётнинг барча соҳаларида жойлашган бўлса-да, маҳаллий каучук плантацияларида асосан ҳинд ишчилари мавжуд.

Саравак ва Сабаҳнинг Пенан каби кичик халқлари бу штатларнинг ички кам ривожланган ҳудудларидаги кичик қишлоқларда яшайди ва ўзбошимчалик билан қишлоқ ҳўжалиги билан шуғулланади. Улар турли хил тилларда гаплашади ва анъанавий анимистик эътиқодларни сақлаб қолишади, гарчи кўплаб маҳаллий аҳоли насронийлик ёки исломни қабул қилган бўлса ҳам. Ибанлар ва хитойлар ўртасидаги никоҳлар кенг тарқалган.

Малайзиянинг Ижтимоий таъминот вазирлиги ва бошқа давлат идоралари кам таъминланган фуқароларга ёрдам кўрсатади. Маоши 250 доллардан ошмайдиган шахслар даромад солиғидан озод қилинади ва уларнинг фарзандлари мактаб китобларини бепул олади. Бугунги кунда аҳоли саломатлигини таъминлашга хизмат қилувчи 120 касалхона, 500 дан ортиқ стационар ва кўчма поликлиника, 1000 дан ортиқ қишлоқ шифокорлик пунктлари мавжуд. Саравак ва Сабаҳда ижтимоий таъминот тизими мамлакатнинг ярим орол қисмига қараганда камроқ ривожланган.

Малайзиядаги тиббиёт соҳасининг баъзи ўзига хос хусусиятларига эътибор қаратиш лозим. Шундай қилиб, тез ёрдам хизмати кам ривожланган – одатда у фақат оғир аҳволда бўлган одамларга тақдим этилади. Ўткир оғриқлар билан оғриган, лекин ҳаракатлана оладиган беморлар кўпинча тақси ёки шахсий тез ёрдам машиналарида касалхоналарга боришлари керак. Бундан ташқари, навбатчи дорихоналар муассасаси мавжуд эмас, фақат оз сонли хусусий дорихоналар кечаю кундуз ишлайди.

Шу билан бирга, Малайзияда тиббиёт юқори даражада ва жадал ривожланишда давом этмоқда. Фуқаролар асосий даволанишни бепул олишади, бошқа резидентлар суғурта сотиб олишлари керак, аммо агар чет эл фуқароси Малайзия компаниясида ишласа, у SKNPPA дастурида қатнашади. Умумий турмуш даражаси ҳали ҳам Гонконг, Сингапур ва бошқа кучли Осиё йўлбарсларидан ортда қолмоқда. Тиббиёт у қадар ривожланмаган бўлса-да, ўртача умр кўриш доимий равишда ўсиб бормоқда ва ҳозирда 74-76 ёшга яқинлашмоқда.

Малайзияда 11 йиллик бепул таълим жорий этилди. Бошланғич мактаб охирида ўқувчиларнинг тахминан 60% ўрта мактабда ўқишни давом эттиради. Беш йиллик ўрта мактабни битирганлар кириш имтиҳонини топширадилар. Университетга кириш учун тайёргарлик курсларига яхши натижаларга эришган талабалар қабул қилинади. Расмий таълим тили малай тилидир, гарчи баъзи мактабларда хитой ва тамил тилларидан фойдаланишга руҳсат берилган. Мусулмон оилалар фарзандлари мактабда Ислом асосларини ўрганишлари шартлиги белгиланган. Шунингдек, Малайзияда 10 та давлат университети ва 28 та техникумлар мавжуд. Энг қадимги Малай университети ва Халқаро ислом университети Куала-Лумпурда, Малайзия Миллий университети Бангуи шаҳрида, Малайзия қишлоқ ҳўжалиги университети Сердангда жойлашган. 1987 йилда бир нечта хусусий олий таълим муассасалари ташкил этилган [4].

Мамлакатнинг ғарбий қисми шарқийдан замонавийроқ ҳаёт ритми, аҳолининг юқори зичлиги, ривожланган инфратузилмаси ва унинг ҳудудида истиқомат қилувчи кўп сонли чет элликлар билан ажралиб туради. Айнан шу ерда кўпгина халқаро университетлар инглиз тилида ўқув дастурлари ва чет эллик талабалар учун халқаро дипломларни тақдим этадилар.

Малайзияликлар муҳожирларга яхши муносабатда бўлади. Қоида тариқасида, кўп миллатли давлатлар аҳолиси ташриф буюрувчиларга нисбатан бағрикенглик кўрсатади. Қолаверса, маҳаллий аҳоли самимий,

меҳмондўст, керак бўлса ёрдам беришга тайёр. Шу сабабли, Малайзияда сиз ўзингизни хотиржам ҳис қилишингиз ва хавфсизлигингиз ҳақида қайғурмаслигингиз мумкин. Кўпгина мусулмон мамлакатларида бўлгани каби, бу ерда спиртли ичимликлар жуда қиммат, шунинг учун бу ердаги ҳуқуқбузарликлар сони минималлаштирилади. Тўғри, баъзида чўнтак ўғрилари ҳам бўлади.

Жиноий вазиятнинг умумий даражасини қонунбузарлар қурбони бўлиш хавфи нуктаи назаридан мамлакатда яшаш қанчалик хавфсиз эканлигини кўрсатадиган “жиноят индекси” ёрдамида баҳоланиши мумкин (индекс киймати қанчалик юқори бўлса, хавф шунчалик юқори бўлади). 2020 йил ҳолатига кўра, Малайзияда жиноятчилик индекси 58,55 баллини ташкил қилган (таққослаш учун, Россияда – 40,6 балл).

Мамлакатда қамокқа олиш жойларида содир этилган қотилликлар ва аҳоли сони тўғрисидаги маълумотлар ҳам аҳолининг қонунга итоаткорлиги, ҳуқуқ-тартибот идоралари фаолиятининг жадаллиги ҳақида фикр шакллантиришга ёрдам беради. Малайзияда ҳар йили ҳар 100 минг аҳолига 2,11 қасддан қотиллик содир этилади.

Шунга қарамай, Малайзия ўзининг ижтимоий-маънавий ҳаёти тарзини асл ҳолича сақлаб қолишга муваффақ бўлган. Урф-одат ва қадриятларига содиқлигини ҳозирги ўтказаетган байрамларида ҳам кўриш мумкин.

Шу билан бирга, Шарқий Малайзия кўпроқ экзотик ва “медитатив” минтақа ҳисобланади, Ғарб маданиятидан унчалик таъсирланмаган ва Осиё маданияти ва ёввойи табиатининг гўзаллигини тўлиқ ҳис қилишни хоҳлайдиганлар учун жуда мос келади.

Малайзия ҳақиқатан ҳам ажойиб мамлакат бўлиб, у ерда ноёб табиат ва бузилмаган жойлар замонавий архитектура билан чегарадош ва мустамлака даврининг ханузгача “акс-садолари” сезиларли даражададир.

Бироқ, нафақат маҳаллий гўзалликлар ва тарихий диққатга сазовор жойлари ва мазкур ҳудудларда чет элликларнинг Малайзияда дам олишлари ва яшашлари учун чинакам қулайликлар яратган. Бу туризмни яхши ривожлантирилганидан далолат. Халқи эса буни бағрикенглик деб атайди.

Шу билан бирга, тарихан Малайзияда жуда кўп этник гуруҳлар яшайди ва бу ерда малай ва инглиз тилларидан ташқари кўплаб лаҳжалари ҳам мавжуд. Буларнинг барчаси бугун Малайзияни турли миллат ва дин вакиллариини самимий кутиб оладиган давлатга айлантирди. Аксарият этник малайлар, хитойлар ва ҳиндлар бўлган маҳаллий аҳоли анъанавий тарзда дўстона ва меҳмондўстлиги билан ажралиб туради.

Малайзиядаги ҳаёт муҳитининг ёрқин намунаси – бу мамлакатга келган кўплаб хорижликлар узоқ вақт давомида ҳатто кўчада мутлақо нотаниш одамларнинг доимий табассумлари, саломлари ва дўстона суҳбатлари ажаблантиради ҳамда ушбу ҳолатга бироз кўникишга ва ўрганишга қийналадилар. Малайзия халқи эса буни одамлар бир-бирларига яхши муносабатда эканликларини кўрсатишга урунадилар.

Бундан ташқари, Малайзиядаги чет эл фуқароси ижтимоий хавфсизликнинг юқори даражаси туфайли ўзини жуда қулай ҳис қилиши мумкин. Бу ерда ўғирлик ва бошқа жиноятлар жуда кам учрайди, гиёҳвандлик ва спиртли ичимликларни суиистеъмол қилиш ҳам қабул қилинмайди, бу давлат аҳолисининг турмуш даражаси ва ҳулқ-атвор сифатига сезиларли таъсир қилади. Балки ажойиб Шарқ маданияти ва табиатининг ўзига хос хусусиятларидан баҳраманд бўлишингиз мумкин [4:21-25].

Барча миллатдаги малайзияликлар оилавий ва ижтимоий қадриятларга қатъий риоя қиладилар. Аммо ёшлар учун модернизация жисмоний ва ижтимоий

харақатчанлик билан ривожланиб борар экан, бу кадрятлар аста-секин заифлашиб боради. Малайзиялик шахарликларнинг кишлоқдаги оилалари билан алоқада бўлиш қийинроқ бўлиши аниқ, аммо барибир улар буни энг яхши ҳаёт тарз деб билишади.

Малайзияликлар билан танишганингиздан сўнг, улар сизни ўз оиласи ва дўстлари даврасига жалб қилмоқчи бўлиб, сизни малай тилида “ака”, “сингил”, “хола”, “амаки” деган номлар билан чақираётгандек туюлиши мумкин. Севги туйғуси нафақат қариндошларга, балки оила билан боғлиқ ижтимоий мажбуриятларга риоя қилиш Малайзия жамиятининг ўзига хос хусусияти ҳисобланади.

Малайзияликлар мустаҳкам оилага йўналтирилган, улар ўз фарзандлари билан фахрланадилар ва уларга катта қизиқиш билдирадилар. Кичкина болалар бу ерда шунчаки меҳр-муҳаббат билан чўмилишади, улар ҳамма нарсада эркалашади ва завқланишади. Малайзияликлар ўз оилангиз ҳақида, айниқса фарзандларингиз бўлса, хушмуомалалик билан саволлар беришлари аниқ. Малайзияликлар кучли бирдамлик туйғусига эга, бу эса шахсий манфаатларни жамоавий ишлар ва эҳтиёжларга бўйсундириш тенденциясидан келиб чиқади. Бундай вазиятда ижтимоий меъёрлардан четга чиқиш қийин бўлади. Шунинг учун Малайзияда мувофиқлик даражаси Ғарб мамлакатларига қараганда юқори, ҳамкорлик ва жамоат ҳаётида иштирок этиш юқори баҳоланади.

Малай тўйлари ранг-баранг тадбирлар кўринишида ўтади. Одатда тўй келинининг уйида ўтказилади ва куёв у ерга тўй совғаларини кўтариб, қўшиқ куйлаш ва

дафлар жўрлигида бутун кортеж билан келади. Таклиф этилган меҳмон сифатида сиз тўй конвертида ёки уй-рўзгор буюмларидан совға беришингиз мумкин, буни келинининг уйида унинг оила аъзоларига (кўпинча ота-оналарга) эҳтиёткорлик билан тақдим этишингиз мумкин.

Тўй одатлари минтақадан минтақага фарқ қилиши мумкин ва кўп нарса тўй шаҳарда ёки кишлоқда ўтказилишига боғлиқ. Келин ва куёв одатда мўл-кўл ишланган ипак броклар либосларида қийнадиладар, келин кўплаб анъанавий малай олтин ва қумуш безаклари билан безатилади.

Меҳмонлар учун маросимнинг асосий элементи, овқатдан ташқари, берсанинг (“ўтириш” ёки тахтга ўтириш). Бу маросимда келин ва куёв ёнма-ён жим ва осойишта, кўзлари пастга қараган ҳолда ўтиришади. Улар одатда безакли стулларда ёки баланд платформада ёки безакли диванда ёки қаравотда ўтиришади. Катта оила аъзолари ва дўстлари эр-хотинни дуо қилиш учун бирма-бир олд томондан уларга яқинлашадилар.

Фахрий меҳмонлардан, одатда, аввал куёв, кейин келин учун ўтказиладиган тепонг-тавар маросимида иштирок этишлари сўралади. Куёвнинг пешонасига олтин узук суртилади, сўнгра бу жойга бир бўлак гуруч уни ёки хушбўй сандал пастаси ёпиштирилади, шундан сўнг қўллар ва бошлар гул барглари ва гуруч доналари озгина сепилади. Баъзан эр-хотин хушбўй сув билан сепилади. Эр-хотин атрофида тўпланган кекса аёллар сизни маросим қадамларини тўғри кетма-кетликда ўтказишади ва маросим жихозлари билан нима қилиш кераклигини кўрсатадилар.

Адабиётлар

1. Кинг Виктор. Малайзия: одатлари ва этикет. 2021. 21-25-б.
2. Малайзия. Источник <https://pages.malaysiakini.com/may13/en/>. Дата обращения 27.06.2020.
3. [Политический атлас современности](http://www.hvno.ru/tom2/994.html). Малайзия / Официальная идеология, идеологические расколы и конфликты. <http://www.hvno.ru/tom2/994.html>
4. Универсальная научно-популярная энциклопедия Кругосвет. 1997-2022 https://www.krugosvet.ru/enc/strany_mira/MALAZIYA.html.

РЕЗЮМЕ. Мазкур мақолада Малайзиядаги ижтимоий-маънавий муҳит ҳолати ва аҳолини маънан соғломлаштиришга хизмат қилувчи таъқилоқлар фаолияти ҳақида ёритилди. Шунингдек, урф-одат ва кадрятлари, аҳолининг ижтимоий-маънавий ҳаёти таҳлил этилди.

РЕЗЮМЕ. В данной статье описывается состояние социальной и духовной среды в Малайзии и деятельность организаций, служащих улучшению психического здоровья населения. Также были проанализированы традиции и ценности, социальная и духовная жизнь населения.

SUMMARY. This article describes the state of the social and spiritual environment in Malaysia and the activities of organizations that serve to improve the mental health of the population. Traditions and values, social and spiritual life of the population were also analyzed.

NÍZAM ÚSTEMLIGI HÁM KORRUPCIYAĞA QARSÍ GÚRESIW – PUQARALÍQ JÁMIYETIN RAWAJLANDÍRWÍN ÚSTEM SHÁRTI

T.K.Kudaybergenova – pedagogika ilimleriniń kandidati, docent

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayansh so‘zlar: korruptsiya, halollik vakcinasi, qonun ustuvorligi, agentlik, murojaatnoma, konventsiya.

Ключевые слова: коррупция, “вакцина честности”, верховенство закона, агентство, обращение, конвенция.

Key words: corruption, key of integrity, principle of law, agency, application, convention.

2020-йil 29-dekabr kúni Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń Oliy Majlis hám de Ózbekstan xalqına jollaǵan Múrajatnamasında mámleketimizdiń usı jıl hám onnan keyingi jıllardaǵı strategik rawajlanıw baǵdarları boyınsha ayrıqsha wazıypalar belgilendi. Ondaǵı ideya hám baslamalar deputatlar, senatorlar hám de xalqımız tárepinen kóterinki ruwxta kútip alındı. Sebebi, Múrajatnamada kóterilgen máselelerdi ámelge asırıw mámleketimizdi jáne de rawajlandırıw, Háreketler strategiyasında belgilengen keń túrdegi wazıypalardı ámelge asırıwdıń tiykarǵı basqıshı, logikalıq dawamı esaplanadı.

Múrajatnamada nızam ústemligin táminlew hám de onıń huqıqıy, ekonomikalıq, sociallıq, shólkemlestiriwshilik tiykarların jáne de kúsheytiwge qaratılǵan ideyalar ilgeri súrildi.

Nızam ústemliginiń táminleniwi huqıqıy, mámleket-tiń tiykarǵı belgileriniń biri bolıp, ol Ózbekstanda mámleket-huqıqıy qurılısınıń eń tiykarǵı principı bolıp ta esaplanadı.

Sol sebepten. Jańa Ózbekstandı qurıwda Konstituciya hám nızam ústemligin táminlew mámleketimizdi rawajlandırıwdıń baslı miyzanı sıpatında belgilep alındı.

Nızam ústemligi, ápiwayı qılıp aytqanda, nızamlarǵa ámel etiw degeni. Bul princip hár qanday rawajlanǵan mámleketin tırnaǵın quraydı. Nızam ústemliginiń áhmiyeti Ózbekstan Respublikası Konstituciyasınıń III bap, 15-hám 16-statıyalarında belgilep qoyılǵan. *Konstituciyanıń 15-statıyasına muwapıq, «Ózbekstan Respublikasında Ózbekstan Respublikasınıń Konstituciyası hám nızamlardıń ústemligi sózsiz tán alınadı. Mámleket, onıń organları, hámeldar shaxslar, jámaát birlespeleri, puqaralar Konstituciya hám nızamlarǵa muwapıq is kóredi».*

Nızam ústemligi - demokratiyalıq jámiyet qurıwdıń tiykarı bolıp esaplanadı. Sonıń menen birge, ádalat ólsheми esaplanadı. Sebebi, nızam ústemligi táminlenisse ǵana ádalat qarar tabadı, insanlar milleti, tili, úrp-ádeti, dástúri, qádiriyatları, diniy isenimi, jımı, sociallıq jaǵdayı sıyaqlılardan da teńlikke erisedi.